

HV_623 PAŘÍŽSKÁ ŠESTKA

Téma 8: Milhaud – Honegger

Darius Milhaud (1892–1974)

- Ze staré židovské (otec aškenázský Žid, matka sefardská) a dobře situované provensálské rodiny

- * Marseilles → Aix-en-Provence

- Studium na Conservatoire nationale:

Kompozice: Charles-Marie Widor (varhaník a skladatel, žák Césara Francka)

Kontrapunkt: André Gédalge (stejně jako Ravel či Koechlin)

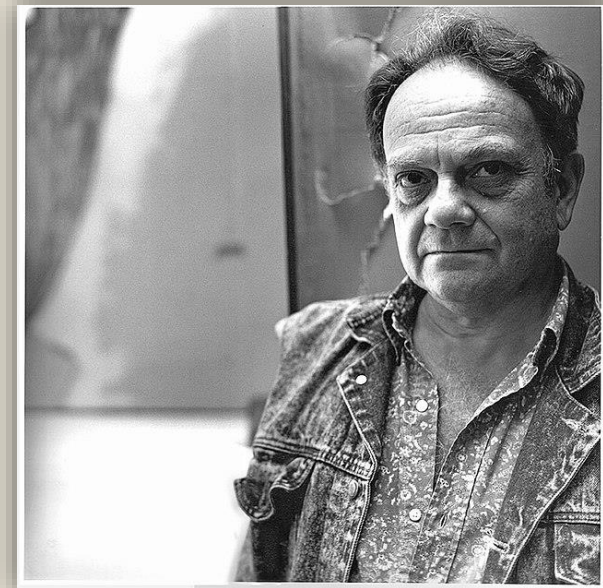
Dirigování: Vincent d'Indy

- Blízký spolupracovník básníka a fr. vyslance v Brazílii Paula Claudela

→ 1917–1919 pobyt v Brazílii

- Po návratu do Francie přední členství v Les Six

- Roku 1925 si vzal svou sestřenicí [Madeleine](#) → syn Daniel Milhaud (*1930)

Milhaud je/byl

- Jeden z nejznámějších členů Les Six
- Jeden z nejplodnějších autorů 20. století (**má 443 opusů**)
- (pro srovnání: Honegger má 222 opusových čísel, Šostakovič 147, Prokofjev 137, Poulenc 185)
- Též i literárně nejplodnější člen Les Six → pravidelné přispívání do tisku
- Nejvýznamnější propagátor polytonality ve Francii
- Nejvýznamnější propagátor jazzu ve Francii
- Pionýr meziválečné avantgardy

Nicméně

- Díky (nebo kvůli) Milhaudově zázračnému nadání tvořit kdekoliv a kdykoliv – i bez klavíru:
- Převyšuje kvantita nad kvalitou → tvorba trpí kvalitativní nevyrovnaností
- Nejznámější jsou jeho díla primárně DO konce 30. let
- V porovnání s ostatními členy Les Six (Honegger, Poulenc) nejsou jeho pozdní díla příliš hraná

Před Les Six

- Od roku 1911 silné přátelství s Arthurem Honeggerem (společně v jednom ročníku na konzervatoři)
- Od 1912 přátelství s Germaine Tailleferre
- Od 1913 přátelství s Georgesem Auricem
- 1913 *Suite op. 8* → nepopíratelný vliv umírajícího impresionismu, ovšem s náznaky nových sonoristických a harmonických možností (začátek přehodnocování impresionistické harmonie)
- Přátelství (nebo alespoň blízká známost) s Claudem Debussym (DM premiéroval jeho druhou sonátu coby violista)
- 1917–1919 Rio de Janeiro

Mezi Riem a rozpadem Les Six

- Nejvýznamnější období Milhaudovy tvorby:
- → silný vliv jazzu a polytonální experimenty, ale vždy základ v melodii
- Mezi 1917–1922 vytvořil PĚT KOMORNÍCH SYMFONIÍ (v souhrnné duratě 25 minut = průměrně 5 minut na jednu symfonii)
- 1920 Saudades do Brasil – suita o dvanácti částech pojmenovaných podle čtvrtí Rio de Janeiro
- Původně pro klavír, 1921 orchestrace → vše v metru latinskoamerických tanců (tango nebo samba) s prvky lat. jazzu
- 1920 Le boeuf sur le toit – balet na Cocteauovo libreto, nejznámější Milhaudův opus
- 1922 – Pobyt s Poulencem u Schönberga ve Vídni (po boku Berga a Weberna) = Milhaud velký propagátor Schönberga
- poté cesta do Ameriky → objevení autentického severoamerického jazzu
- → balet Le Création du Monde (Stvoření světa) = přehodnocení jazzu
- Zajímavost: téma ze *Stvoření světa* též součástí elegie Alexandra Tansmana na Milhaudovo úmrtí (1974)

Meziválečná doba po Šestce

- 1924 – *Le Train Bleu* (*Modrý vlak*) pro Ballet Russes Sergeje Ďagileva:
- libreto Cocteau, choreografie Nižinská, scéna Picasso, kostýmy Chanel
- Neoklasická/dadaistická stručnost sdělení Les Six Milhaudovi zůstala → minutové opery
- Minutové opery = extrémně krátká, avšak plnohodnotná operní představení z roku 1927 na libreta diplomata, politika a literáta Henri Hoppenota:
- *Únos Evropy* (9 minut)
- *Opuštění Ariadny* (11 minut)
- *Théseovo vysvobození* (7 minut) → nejkratší opera v Guinnessově knize rekordů
- Vliv Stravinského sonority a rytmiky v *Koncertu pro bicí nástroje a malý orchestr* z r. 1930
- Provensálský původ lze objevit zejména v *Suite Provençale* z roku 1936 ale též v koncertantním *Le carnaval d'Aix* (1926)
- 1936 též velmi hrané *Trio pro klavír, housle a klarinet*
- 1937 – další Milhaudova velebná kompozice, *Scaramouche* (původně pro dva klavíry, poté různé aranže)
- → opět velmi silná melodika (téměř až lidový nápěv)
- Fascinace kulturou 18. století či kulturou lidovou, ale urbánní → *Žebrácká opera* (Gay/Pepusch + Weill – *Dreigroschenoper*)

1939–1974

- „*Milhaud se zbytečně bojí. Utéct z Francie a Evropy před nacisty je vyloženě přehnané.*“
- reakce některých přátel na emigraci rodiny Milhaudovy rodiny do USA v roce 1939
- V reakci na zhoršující se politickou situaci začíná psát Milhaud plnohodnotné symfonie (1939–1961 celkem 12)
- → stejně jako B. Martinů začíná Milhaud komponovat symfonie až na přelomu 30. a 40. let (patrně v reakcích na válku)
- Francie pro Milhauda zapovězená až do osvobození v roce 1944
- Stesk po Francii ve Suite française (1944)
- Milhaud měl štěstí a uchýtil se jako pedagog kompozice v Kalifornii na Mills College v Oaklandu (Stravinskij a Schönberg kousek od něj = v Beverly Hills v LA)
- Mezi 1947–1971 vyučoval pravidelně na Conservatoire nationale v Paříži a Mills College v Oaklandu
- 1947 – Koncert pro marimbu a vibrafon
- 1948 se projevuje Milhaudovo levicové smýšlení, když svou Symfonii č. 4 věnuje ke stému výročí revoluce r. 1848
- Své světoběžnictví zhudebňuje ve suitě Světoběžník (1956) → každá věta = stát, kde strávil nějaký čas
- Roku 1965 hostem na Pražském jaru → Musique pour Prague
- Od r. 1971 (Hommage à Stravinsky) kvůli zhoršujícímu zdravotnímu stavu zůstává v Evropě
- Poslední kompozice = Dechový kvintet op. 443 (1973)
- Darius Milhaud v roce 1974 umírá v Ženevě jako třetí člen Šestky (19 let po Honeggerovi a 11 let po Poulencovi)

Milhaudova hudba

- Se dá rozdělit, stejně jako u ostatních členů Šestky či dalších neoklasiků typu Martinů či Stravinského, na tři základní období:
- 1) **Pozdně impresionistické období** → Debussy a Ravel dotažený do extrému (do cca 1920)
- 2) **Neoklasické (neobarokní, polytonální, jazzové) období meziválečné (1920–1940)**
- 3) **Autonomizace kompozičního jazyka směrem k pozdnímu období** → přehodnocování harmonie a melodiky, laškování se soudobými kompozičními trendy, jakými byly serialismus či aleatorika
- U Milhauda byla vždy na prvním místě MELODIE, od které se odvíjelo vše další (i když například v jiných tóninách)
- Celkem 443 opusů – klavírní, komorní, koncertantní, symfonická, operní, baletní, dechová, smyčcová, varhanní etc.
- Autor 12 symfonií, 18 smyčcových kvartetů, 17 oper (*Kryštof Kolumbus*, *Bolívar*, *David*), pěti klavírních koncertů, tří houslových, dvou violových, dvou violoncellových a mnoho další hudby
- Nejplodnější autor nejen Les Six, ale též nejplodnější autor 20. století!
- Někdy jde však kvantita na úkor kvality

Milhaud učitel

- Nezanedbatelná byla též Milhaudova role učitele a to především na Mills College v USA
- Jeho rukama prošla celá řada skladatelů mladších generací:
- [Burt Bacharach](#) (*1928)
- [William Bolcom](#) (*1938)
- [Dave Brubeck](#) (1920–2012)
- Philip Glass (*1937)
- [Betsy Jolas](#) (*1926)
- [György Kurtág](#) (*1926)
- Steve Reich (*1936)
- [Peter Schickele](#) (*1935) aka [P.D.Q. Bach](#)
- Karlheinz Stockhausen (1928–2007)
- Iannis Xenakis (1922–2001)

Arthur Honegger (1892–1955)

- Narozen švýcarským rodičům v severofrancouzském (normandském) Le Havre
- Stejně jako Milhaud též i houslistou
- **Studium na Conservatoire nationale:**

Kompozice: Charles-Marie Widor (varhaník a skladatel, žák Césara Francka)

Kontrapunkt: André Gédalge (stejně jako Ravel či Koechlin)

Dirigování: Vincent d'Indy

- Celý život Švýcar, ale též i Francouz (podobně jako Milhaud Provensálec + Žid)
- Člen Les Six, ačkoliv se esteticky od všech pěti ostatních zcela diametrálně odlišoval
- Honegger spíše jako pokračovatel německé (bachovské a brucknerovské) kontrapunktické a romantické tradice
- V porovnání se zbytkem Šestky je jeho hudba daleko závažnější
- Poměrně zvláštní soukromý život: r. 1926 se oženil s klavíristkou Andrée Vaurabourg, ačkoliv se mu v témže roce narodil syn, kterého měl se zpěvačkou Claire Croizou (o 10 let starší než Honegger)
- S manželkou Andrée žili odděleně, aby mohl Honegger komponovat → každý den docházel k manželce (která žila se svou matkou) na oběd

Na rozdíl od Milhauda

- Je známá a poměrně hraná Honeggerova hudba ze všech období jeho tvorby
- Je o 50% méně plodný (443 vs. 222), nicméně kvalitativně převažuje Honegger
- Je Honegger velký francouzský symfonik 20. století (Franckovská tradice Scholy), přestože má pouze 5 symfonií (oproti Milhaudovým dvanácti)

Raný Honegger

- Stejně jako všichni členové jeho generace, i on ovlivněn doznívajícím impresionismem:
- *Hommage à Ravel* (1915), ale *Danse* (1919) již nese typické prvky meziválečné avantgardy (rytmičnost, disonance) → součást cyklu *3 pièces*
- Stručnost hudebního vyjádření typického pro Les Six, ale též i náznaky estetiky skupiny jsou patrné v *Sedmi krátkých kusech pro klavír* z roku 1919 (jednoduchost a čistota (I.), stručnost (II.) náznaky jazzu (III., V.), formálnost (neo)klasicismu (IV.), silná rytmičnost (VI., VII.)
- První typický Honegger v baletu *Le dit des jeux du monde* (1918) → šestkovská/satieovská/stravinskiistká estetika instrumentace (flétna, trubka, bicí, smyčce):
- Velký důraz na rytmiku a bicí nástroje
- 1921 Honegger *rozbil* Šestku oratoriem *Král David*, které popírá snad všechny estetické principy Les Six
- 1923 – nejznámější (možná i nejhranější) Honeggerova kompozice odpovídající civilismu Les Six – *Pacific 231* → Honegger jako neúnavný nadšenec do lokomotiv a automobilů

Meziválečný Honegger po Les Six

- Velmi plodné období Honeggerovy tvorby
- 1924 – stále hrané *Concertino pro klavír a orchestr* → celková durata pouze 11 minut (stručnost), formální jasnost I. věty, jednoduchost (banalita) *II. věty* a jazzové inspirace ve *III. větě*
- Jazz použit navzdory tomu, že Honegger nebyl jeho velký fašounek
- 1927 – opera *Antigone* – libreto Cocteau/Sofokles (fr.) → srov. Igor Stravinskij, *Oedipus Rex* (1927 – Cocteau/Sofokles, lat.)
- Tým *Antigony* totožný jako Milhaudův *Modrý vlak* = scéna Picasso, kostýmy Coco Chanel
- 1927 – hudba k velebnému filmu *Napoléon* režiséra Abel Gance (tvůrce silně protiválečného filmu *J'accuse* z roku 1919)
- Bouřlivá 20. léta se projevila též v symfonické větě *Rugby* na sportovní námět (srov. Maritnu *Vřava*, 1926 nebo *Poločas*, 1924)
- 1929 – velmi oblíbený a lyrický *Koncert pro violoncello a orchestr* → jedna z nejhranějších Honeggerových skladeb
- Honegger atypicky francouzský neoklasik á la Poulenc v roce 1930 v operetě *Les Aventures du Roi Pausole*
- 1930 – první symfonie, *Symfonie in C* – oproti třem posledním méně hraná, ale neprávem upozadovaná → nese originální prvky charakteristické pro Honeggera (instrumentace, řemeslná zručnost, nepříliš francouzská sonorita)
- → důkaz toho, že i v roce 1930 lze napsat *hezká skladba v C dur*
- 1935 – nejznámější oratorium 20. století – *Johanka z Arku na hranici* → považováno za nejlepší dílo AH
- Tematika oratoria navazuje na poměrně rozšířený kult Jany z Arku, který se začal rodit po r. 1871 (Villon + Jana), 1928 film *Utrpení panny Orléánské*

Válka a Honegger symfonik

- Mezi lety 1941–1950 celkem 4 (ty nejznámější) symfonie
- Ačkoliv Švýcar, nacistická okupace Francie zprvu AH donutila zůstat v hlavním městě
- Honeggerova válka uvedla do schizofrenní a poměrně paradoxní situace:

1) Honegger jako Francouz a člen umělecké frakce francouzského Hnutí odboje → Front National des Musiciens (od 1941)

- Od června 1940 do listopadu 1941 zažíval AH největší popularitu svého života:
- Pravidelně přispíval do týdeníku *Comoedia*, kde bránil francouzskou hudbu
- Přední francouzské orchestry freneticky hrály *Johanku*, *Tance mrtvých* (další slavné oratorium z roku 1938) a *Symfonii č. 2, pro smyčce a trubku* (1941) ve francouzských sálech plných nadšení a naděje
- Zejména ve druhé symfonii lze spatřit Honeggerovu beznaděj z války a okupace → druhá světová válka jako spouštěč Honeggerova symfonického vyjadřování?

2) Honegger jako Švýcar a nacistický kolaborant

- Listopad 1941, cesta do Vídně na oslavu 150let Mozartova úmrtí → festival pořádaný Josephem Goebbelsem
- V reakci na festival publikoval AH po příjezdu nadšené sloupky v *Comoedii* včetně chvály na R. Strausse (komorní autor Adolfa Hitlera)
- Únor 1942 – recepce na německém velvyslanectví → 1943 – požádán Frontou National, aby skupinu opustil na základě svých neskrývaných styků s nacisty

Odbojář nebo kolaborant?

- Na základě svých účastí na *kolaborantských* akcích začaly německé úřady AH udělovat víza na koncertní turné po okupované Evropě
- Nicméně: krátce po recepci v únoru 1941 začaly fr. orchestry oživovat *Pacific 231*, skladbu nacisty považovanou za **nejzvrhlejší opus AH**
- A nicméně: v létě 1942 německé úřady povolily oslavit padesátiny AH týdenním festivalem → jediná taková oslava žijícího skladatele v okupované Francii (zatímco Milhaud si musel zachránit život útekem do USA)
- A proti tomu: nikdy nevydaný *Chant de Libération (Zpěv osvobození)* z roku 1942 (nebo jara 1944) = zhudebnění odbojového textu:

ačkoliv *POUZE* do šuplíku **XX** r. 1943 Poulenc veřejně zhudebňuje poezii odbojáře Paula Éluarda s poslední písní *Libération* a Auric ve stejném roce také zhudebňuje Éluardovy básně (*4 zpěvy nešťastné Francie*)

→ i přes to byl Honegger (tajně) loajální k Odboji, ačkoliv se veřejně spojoval s předními nacistickými pohlaváry

- Díky svému švýcarskému občanství unikl AH po osvobození Francie oficiálnímu soudu
- Ačkoliv francouzští hudebníci vydali šestiměsíční zákaz provádění jeho děl → poslední provedenou skladbou před zákazem v říjnu 1944 byl paradoxně *Chant de Libération*
- Do roku 1941 byl Honegger primárně Francouzem, po roce 1941 *pouze* Švýcarem

Pozdní Honegger

- Válečná a poválečná deprese a represe jeho díla a osoby v *Symfonii č. 3, Liturgické* (věty: I. Dies Irae, II. De profundis clamavi, III. Dona nobis pacem → symfonie nebo requiem?)
- → podobná válečnost a zoufalost jako u Šostakoviče? → v dobovém tisku srovnávána se *Sinfonia da Requiem* Benjamina Brittena
- Nicméně ve stejném období vznikalo i dílo zcela odlišné, *Symfonie č. 4, Deliciae Basilienses*:
- Vzpomínky na válečnou Basilej, kde byl AH na dovče (basilejské požitky)
- 1948 třetí a poslední koncertantní opus, jakési concerto grosso – *Concerto da camera*
- 1950 – poslední symfonie – *Symfonie č. 5, Di tre re* → objednáno nadací Natálie Koussevické a Bostonskou filharmonií → stejně jako Martinů *Symfonie č. 1* nebo Bartókův *Koncert pro orchestr*
- Tre re = Tři D – zaznívají na konci každé ze tří vět
- 1953 – poslední Honeggerovo dílo, *Vánoční kantáta*
- Honegger umírá 27. listopadu 1955, ve třiašedesáti letech, jako první z Les Six
- Honeggerově památce věnoval např. Poulenc svou klarinetovou sonátu

Honeggerova tvorba

- Je podobně jako ta Poulencova (z Les Six) velmi ceněna od rané až po pozdní
- Na rozdíl od Milhauda se v případě Honeggera hraje velká část jeho děl
- Ačkoliv má *pouze* pět symfonií, je považován za velkého symfonika 20. století
- Nicméně i v těchto symfoniích lze nalézt určitou stručnost sdělení (celková durata pěti symfonií je 124 minut = jako dvě symfonie od Šostakoviče (7+11))
- Na rozdíl od Milhauda, Poulenca či Martinů je Honeggerův hudební jazyk poměrně vyvrálý již v mladém věku a neprochází tak radikálními změnami v průběhu jeho života
- Důvod: Honegger nikdy nebyl příliš ovlivněn hudbou Stravinského a francouzského neoklasicismu → své vyjadřování stavěl na dědictví německé barokní a romantické tradice = nešel s módou